

**МУЗИ З ЛІКАРСЬКИМ САКВОЯЖЕМ: ВІХИ ЛІКАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ І ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ, ОБСТАВИНИ
ТА ПРИЧИНИ СМЕРТІ****Петро ЛЯШУК, Руслана ЛЯШУК,**ВДНЗ України «Буковинський державний
медичний університет», м. Чернівці (Україна),
Liashuk.ruslana@bsmu.edu.ua**MUSES CARRYING A MEDICAL BAG: MILESTONES OF
MEDICAL PRACTICE AND LITERARY WORK,
CIRCUMSTANCES AND CAUSE OF DEATH****Petro LIASHUK, Ruslana LIASHUK,**High Educational Establishment of Ukraine
“Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine)
RESEARCHER ID: B – 1813-2017
ORC ID 0000-0002-6121-6716

Ляшук Петр, Ляшук Руслана. Музы с врачебным саквожем: штрихи врачебной деятельности и литературного творчества, обстоятельства и причины смерти. В статье на основании данных литературы приведены факты общности деятельности врача и литературного творчества. Благодаря последнему эскулапы сыскали большую популярность. Раскрыты обстоятельства и причины смерти рыцарей скальпеля и пера: Степана Руданского и Антона Чехова (туберкулез легких), Михаила Булгакова (хроническое заболевание почек, почечная недостаточность), Викентия Вересаева (инсульт), Ярослава Окуневского (самоубийство), Софии Окуневской (апендикулярный перитонит), Модеста Левицкого (кишечная непроходимость), Яноша Корчака (расстрелянный) и Василия Кархута (инфаркт миокарда, сердечная недостаточность).

Ключевые слова: врач, писатель, туберкулез, заболевание почек, инсульт, перитонит, кишечная непроходимость, расстрел, инфаркт миокарда.

Вступ. Традиції поєднання медицини і літератури беруть свій початок в Античності. Символ такого дивовижного «шлюбу» - Аполлон, бог поезії і медицини¹.

Незаперечна плідність подібного об'єднання. Часто медики минулого мали ще й гуманітарну освіту і навпаки – видатні письменники закінчували медичні факультети. Здавня підмічено, що лікарі іноді міняють скальпель на перо. Одних та інших поєднує потреба розібратися у психології людини, її роздумах, мотивах вчинків.

«На сьогодні немає іншої професії, яка б вимагала такого інтимно-проникливого контакту, такої духовної та душевної близькості фахівця з людиною, як професія лікаря»². У ній надзвичайно сплелися медицина і література – ці рівновеликі сфери науки і мистецтва, які пізнають життя людини, проникають у заповітні таємниці її тіла та духу і лікують не тільки скальпелем або завдяки цілющій силі ліків, а й великою магією слова³. «Чи не тому це, що існує певна спорідненість у духовному світобаченні, світосприйнятті, необхідному і для літературної творчості, і для діяльності лікаря»⁴.

Питання **медичної історіографії** – великий пласт культури людства, що дає можливість проаналізувати поєднання діяльності лікарів – письменників, зокрема з'ясувати обставини та причини їх смерті. Скажімо, од-

ним із ускладнень дифтерії, яку переніс М. Булгаков, може бути пошкодження нирок⁵. Переїзд його в Петербург (несприятливі кліматичні умови) призвів до прогресування ниркової патології⁶. А. Чехов в юності переніс перитоніт (згодом туберкульозний)⁷. Згодом, після переохолодження, у поета з'явився кашель, мокротиння з прожилками крові⁸. Відомо, що застуда сприяє активізації туберкульозного процесу. В. Кархут повернувся із заслання з проявами астми. Ймовірно, що астма була змішаного генезу (бронхіально-серцева), що призвело до розвитку інфаркту міокарда⁹.

РУДАНСЬКИЙ Степан Васильович (1833 – 1873 рр.) – відомий український поет, гуморист, перекладач, лікар. Народився в с. Хомутинцях на Поділлі в сім'ї священика.

Свою освіту розпочав у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, захоплювався вивченням української літератури.

Під час навчання в Медико-хірургічній академії (Петербург) Степан Руданський захворів на туберкульоз легень. Лікував його славетний терапевт С. П. Боткін. У студентські роки він починає писати «не для слави, а хоч би для кишені, бо біда таки бідною...». Відомо, що недоїдання, сирість помешкання, бідність сприяють ак-

¹ Lixtenshtejn I.E. “O chem dumayut vrachi, o chem pishut pisateli. Somerset Moev” (1874 - 1965) [What do doctors think about what the writers write. Somerset Maugham], *Novosti mediciny i farmacii v mire*, 2013, №7 (455), P. 26.

² Pirig L. “Likaryu, bud intelihentom” [Any intellectual Doctor], *Literaturna Ukrayina*, 1988, № 27, P. 6.

³ Lixtenshtejn E.I. Pomnyt' o bolnom [Remember the sick], K., «Zdorov'ya», 2012, P. 133.

⁴ Likari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1, Pid red., O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 5.

⁵ Sukhareva M., Blyumental K, Oslozhnenyya dyfteryy [Complications of diphtheria], MME, 1966, T.3, P. 544-546.

⁶ Likari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1., Pid red. O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 109-116.

⁷ Shchupak N.B. Vnelehochnyy tuberkulez v klynyke vnutrennykh zabolevanyu [Extra-pulmonary tuberculosis in the clinic of internal diseases], L., 1962, 190 p.

⁸ Chexov M.P. Vokrug Chekhova [Around Chekhov], Moskovskij rabochij, 1980, P. 57, 196, 239.

⁹ Kurzhakov V. Serdechnaia astma [Cardiac asthma], 1966, T.9, P. 542-543.

тивації туберкульозної інфекції. З палаючим від гарячки обличчям, надсадно кашляючи, поет пише:

В славнім місті Петербурзі, / Недалеко від Неви, / Із болота виглядає / Хата бідної вдови... / А у хаті на постелі / У сурдугі і плащу / Сидить студент медицини / Другий місяць без борщу / («Студент»).

Після закінчення академії 1861 р. С. Руданського, за станом здоров'я, направляють на роботу в м. Ялта. Тривалий час він поєднує обов'язки завідувача лікарні, карантинного лікаря Ялтинського порту і лікаря в маєтку князя Воронцова. У вільний від роботи час поет займається літературною роботою, пише вірші, збирає фольклор, перекладає на українську мову «Слово о полку Ігоревім», «Ліаду» Гомера, для чого вивчив грецьку та старосврейську мови, античну міфологію. Працював він і над безсмертним «Демоном» М. Лермонтова та «Енеїдою» Вергілія, вів археологічні пошуки, близько спілкувався з відомим художником-мариністом І. Айвазовським¹⁰.

Неочікувано пророчими стали слова С. Руданського, написані в 1857 р.:¹¹ ...Де була калина, / Там нап'ята буда... / Наверху могили / Чернобилю груди... / І димить Чернобил / Заким запалає... / І «Вічну пам'ять» / Божий птах співає...

Доктора Руданського любили за веселу вдачу, безкорисливість, надзвичайну доброту. Він ніколи не брав плати за лікування від бідних. За висловом І. Франка, Степан Руданський був великим поетичним талантом, найоригінальнішим і найбільш народним. Крім поетичних творів, він публікував гуморески, упорядковував збірники народних пісень.

Влітку 1872 р. в Ялті спалахнула епідемія холери. Степан Васильович активно береться за викриття і ліквідацію вогнищ інфекції. Боротьба з цією особливо небезпечною хворобою у місті, санітарний стан якого не витримував жодної критики, при обмежених штатах і в оточенні недругів (купечества), було не легко. Він занедужав і поставив собі діагноз «холера»... Знесилений виснажливою працею і ослаблений тяжкою хворобою, організм поета не зумів побороти недуги із студентських років – туберкульозу легень, який тут же нагадав про себе. Третього травня 1873 р. на 39-му році життя С. Руданського не стало... Коли в кронах дерев на кладовищі в Масандрі, де його поховано, шумить вітер, здається тихо-тихо звучить мелодія пісні поета «Повій вітре, на Україну» (музика Л. Александрової). Одну з вулиць Ялти названо ім'ям Степана Руданського¹². Є така вулиця і в Чернівцях.

БУЛГАКОВ Михайло Опанасович (1891 – 1904 рр.) – геніальний український письменник, лікар-хірург.

Народився в м. Києві; будинок, де довгий час мешкала сім'я Булгакових, майже з фотографічною точністю описаний у «Білій гвардії», «Днях Турбінних». Після закінчення медичного факультету Київського університету Св. Володимира М. Булгаков працював земським лікарем. Під час першої світової війни працює хірургом у військовому шпиталі, який був дислокований у Чернівцях, в одному з корпусів нинішньої Чернівецької обласної клінічної лікарні. Згодом був мобілізований в якос-

ті військового хірурга до армії Петлюри, пізніше – до білої армії, з якою дійшов аж до Кавказу. Проте, на відміну від героїв кінострічки «Біг», він повернувся додому.

У 1921 р. письменник поселяється у Москві. Щоб заробити на прожиття він був вимушений братися за різну роботу, в тому числі і в театрі. Пише свою лебедину пісню – роман «Майстер і Маргарита», яку мріє «дописати раніше, ніж померти...». Роман надруковано вже після смерті автора. Всі твори, як і М. Гоголь, він писав російською мовою. Різниця тільки в тому, що у Гоголя негативні персонажі – здебільшого російські чиновники, у Булгакова – в основному – українці, а позитивні – російські офіцери. Його твір «Записки юного лікаря» є енциклопедією знань для медика-початківця.

Під час громадянської війни лікар перехворів на висипний тиф, занедужав на дифтерію при відсмоктуванні дифтерійних плівок із горла хворого підлітка. В результаті ін'єкцій морфіну став наркоманом, до того ж, був схильним до неврозів. Побороти пристрасть до морфію допомогла дружина. Ця тема розкрита письменником в оповіданні «Морфій». Лише через півстоліття Костянтин Сімонов, голова Комісії у справах літературного спадку автора, віднайшов цей маленький шедевр і в 1978 р. опублікував його.

О. В. Шувалов дійшов висновку, що у М. Булгакова можна констатувати різні фобії, які проявлялися частіше при невротичних розладах. Незалежно від волі автора, вони відображаються на характерах героїв його творів¹³. У 1939 р. автор з дружиною виїздить до Ленінграда. Тут його здоров'я остаточно похитнулося: відмовляють нирки, падає зір. Хоча Михайло Опанасович формально відійшов від медицини, він завжди залишався лікарем, сам ставить собі діагноз і прогнозує свої останні дні. 10 березня 1940р. М. Булгакова не стало, в результаті наростаючої хронічної ниркової недостатності (обличчя змінилося до невпізнання, стало жовтуватим і змарнілим, дихання глибоким і шумним, ноги набрякли, наче колоди; в кімнаті – запах амоніаку). Йому було 49 років...¹⁴. В теперішній час у таких випадках продовжують життя пацієнтів за допомогою екстракорпорального гемодіалізу, пересадки нирки.

ЧЕХОВ Антон Павлович (1860 - 1904 рр.) – визначний класик російської літератури, лікар-практик.

Народився в Таганрозі. Дитинство письменника було безрадісним. Хвороби з підліткового віку, праця із студентських років. 15-річним захворів на перитоніт (здогадно туберкульозний), призначене лікування, як він пізніше писав, було марним. Старший брат Михайло Павлович пов'язує захворювання з купанням у гарячій літній день у дуже холодній воді¹⁵. Застуда, як відомо, може спричинити активізацію туберкульозної інфекції.

Сім'я Чехових переїжджає з Таганрога в Москву. А. Чехов вступає на медичний факультет Московського університету. Жилось важко, квартира в підвальному приміщенні, батько без певного місця роботи, студентом доводилося підробляти літературною працею. У цей час з'являються короткі веселі оповідання, підписані «Антоша Чеханте».

¹⁰ Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid red. O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 38-41.

¹¹ Kolesnyk P.I. Tvorchist Stepana Rudanskoho [Creativity Stephen Rudanskogo], K., Naukova dumka, 1972, T1, P. 5-31.

¹² Prevarska M.I. Ukraïnski poeti. Dovidnik [Ukrainian poet. Directory], K., Veles, 2015, P. 153-157.

¹³ Shuvalov A.V. Bezumnye grani talanta [Mad the verge of talent], Enciklopediya patografij, M., Znanie, 2004, P. 191-193.

¹⁴ Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid red. O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 109-116.

¹⁵ Chexov M.P. "Vokrug Chexova" [Around Chekhov], Moskovskij rabochij, 1980, P. 57, 196, 239.

Коли точно недуга розвинулася в легенях письменника – важко сказати. В мами нерідко виривалось: «Антоша знов пробухав всю ніч». А брат Микола згадує, що Антона дошкуляв кашель, частіше вночі, особливо під ранок. Близькі помічали на його носовій хусточці сліди крові. За свідченням брата, в А.Чехова «розхиталися нерви», він погано спав, для літературної роботи залишалось мало часу. У березні 1897 р. під час кашлю «хлинула кров горлом». Ці факти свідчать про вже розвинуту специфічну легеневу патологію. Тим паче, що брат А.Чехова Микола помер від туберкульозу легень у віці 30 років, а двоюрідна сестра – у віці 26 років¹⁶.

Після закінчення університету Чехов поїхав працювати у провінцію. Робота земського лікаря була різноплановою, відповідальною, а на дільниці Антона Павловича – 25 населених пунктів, часті термінові виклики. Він був спостережливим і знаючим лікарем. Герої його творів часто схожі на самого письменника: доктор Астров («Дядя Ваня»), Корольов («Случай из практики»); медичною тематикою пронизані твори «Зеркало», «Цветы запоздалые» та ін. Галерея Чеховських образів лікарів з їх різними долями і життєвими установками гідна пильної уваги і нинішнього лікарського покоління. А.Чехов займався і науково-дослідною роботою – «Мой Сахалин». Крім цього – громадські обов'язки: гласний Серпухівського земського зібрання, член санітарної ради при управі, опікун земських шкіл своєї дільниці. Не могла не викликати стурбованості і та обставина, що за ним, за наказом «згори», було встановлено таємний нагляд.

А.Чехов писав О.Суворіну 11.09.1888 р.: «Ви радите мені не ганятися за двома зайцями й не думати про заняття медициною. Я почуваю себе більш бадьорим і задоволеним із себе, коли знаю, що в мене два діла. Медицина – моя законна жінка, а література – любовниця. Коли набридне одна, ночую в іншій... від мого віроломства обидві зовсім нічого не втрачають»¹⁷.

У 1899 р. письменник переїжджає в Ялту. Хвороба не відпускала. Проф. В.Шуровський, фахівець з легневих захворювань, констатував прогресування процесу в легенях і наполегливо радив лікуватися кумисом. А.Чехов з дружиною відправляється у кумисний санаторій в Уманській губернії. Через деякий час він писав сестрі: «...кашель зменшився, прибавив 11 фунтів, кумис п'ю по 4 пляшки на день». Через місяць він уже дома, в Ялті. Своему університетському колезі пише: «Я не зовсім здоровий. Поки був на кумисі, все йшло добре, а тепер став кашляти й кисну фізично»¹⁸. У листах до дружини, до друзів у 1902 – 1903 рр. усе сильніше звучать песимістичні ноти. Він пише, що літом йому набридають гості, а взимку сирість, погода паскудна, не по-кримськи сувора, плеврит поклав його в ліжко¹⁹.

У кінці 1903 р. проф. А.Остроумов радив йому залишити Ялту, переїхати для проживання під Москву²⁰. У червні 1904 р. А.Чехов разом з дружиною їде на південь Німеччини в легеневий курорт Баденвейлер. Напередодні від'їзду, письменник сказав М.Телешову: «Завтра від'їжджаю. Прощайте. Їду помирати». Стан здоров'я письменника з кожним днем погіршувався. Німецький проф. Евальд, оглянувши пацієнта «недвозначно знизав плечима – цей жест можна зрозуміти так: «Для чого було везти тяжкохворого так далеко?». Чехов погляд піймав і зрозумів»²¹. Туберкульоз на той час був невиліковним.

Ось як описані останні хвилини життя Антона Павловича: «Вночі з 2-го на 3-тє липня прокинувся і звелів послати за лікуючим лікарем Шверером. Лікар приїхав о другій годині, впорснув камфору, дав кисень. А.Чехов спокійно сказав лікарєві: «Ich sterbe» (я помираю). Повернувся до стінки і затих. Була третя година ночі»²². Це останній запис в історії хвороби А.Чехова. Його ім'я близьке і дороге душі та серцю кожного, хто вмє мислити, відчувати біль і співчуття.

ВЕРЕСАЄВ (СМІДОВИЧ) Вікентій Вікентійович (1867 – 1945 рр.) – лікар-хірург, письменник, видатний представник критичного реалізму початку ХХ ст.

В.Вересаєв був сином відомого тульського лікаря і громадського діяча. Після Тульської гімназії він закінчив медичний факультет Дерпського університету. Під час канікул працював у лікарні товариства тульських лікарів, разом з батьком приймав хворих, виїжджав на боротьбу з холерою в Катеринославську губернію. Згодом працює позаштатним лікарем Петербурзької барачної лікарні, якою керував видатний клініцист С.П.Боткін.

Літературну діяльність В.Вересаєв розпочинає ще в студентські роки («Загадка», «Без дороги», «Порив» та ін.), героями багатьох його творів є земські лікарі, типові представники російської інтелігенції кінця ХІХ ст. Як і А.Чехов, він показував у своїх творах жахливі картини російської дійсності. Ставлення лікаря-письменника до хворого проникнуте духом високого гуманізму: «Треба бути з ним (хворим) завжди чесним, хоч і не завжди йому можна сказати правду; завжди слід думати про те, щоб піднести його дух, вселити хворому віру в зцілення, завоювати його віру до себе, винаходити, фантазувати, створювати хороший бадьорий настрій»²³.

Проминуло дев'ятнадцяте століття, на світанку якого з'явилися «Записки лікаря». Але й сьогодні сучасний медик з хвилюванням гортає сторінки безсмертного автобіографічного твору. У ньому відображені етичні, соціальні й особисті проблеми, які виникають у молодого лікаря, коли він тільки починає самостійну роботу. Цей твір повчальний як для фахівців медицини, так і для широкого загалу (у 1903 р. книга була надрукована українською мовою).

¹⁶ Evdokimov P.P. "K istorii bolezni A.P.Chekhova" [On the history of Anton Chekhov's disease], *Klin. med.*, 1986, № 12, P. 125-126.

¹⁷ Cikavi buvalshhini (prigodi z zhittya vidatnix lyudej) [Interesting Fact (adventures from the life of famous people)], K., «Dnipro», 1966, P. 291-292.

¹⁸ Chekhov A.P. Polnoe sobranie sochinenij i pisem [Complete works and letters], Moskva, Xudozhestvennaya literatura, 1950, T. 11, P. 95, 103, 111, 390.

¹⁹ Xizhnyakov V.V. Anton Pavlovich Chekhov kak vrach [Anton Chekhov as a doctor], Moskva, Medgiz, 1947, P. 51; Sobolev Yu. Neizdannye stranicy [Unpublished pages], Moskva, 1916, pismo N. 147.

²⁰ Teleshov N.D. Zapiski pisatelya [Notes of the writer], Ordzhonikidze, 1957, P. 89.

²¹ Malyugin L. "Anton Chekhov (povest - xronika)" [Anton Chekhov (novel - Chronicle)], *Sovetskij pisatel*, M., 1983, P. 560, 564.

²² Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakcieyu O.Kiceri, Lviv, 2011, P. 196-199.

²³ Ibidem, P. 69-76.

У 1904 – 1906 рр. Вікентій Вікентійович бере участь у російсько-японській війні. На полі бою він створює «Оповідання про японську війну», «На війні». Це документи величезної викривальної сили, проникнуті духом справжнього демократизму. Він говорив, що успішність лікарських зусиль значною мірою залежить від чуйності лікаря, його вміння ввійти в душевний контакт з хворою людиною²⁴. Він відомий також як автор критичних статей з літературознавства, спогадів.

Смерть застала В. Вересаєва за редагуванням останньої пісні «Іліади» Гомера. Велике творче життя письменника закінчувалося. Вересаєв, як лікар, розумів це за низкою симптомів: погіршилося загальне самопочуття, все більше підвищувався артеріальний тиск, мучив головний біль, знижувалася працездатність. Він навів порядок на своєму робочому столі і приготувався до смерті, проте інтерес до життя не зникав. Другого червня 1945 р. він ще працював над своїм улюбленим Гомером. Коли відчув себе зле, то змушений був прилягти. Мовчки пролежав добу, часто впадаючи у напівсвідомий стан... Вечері 3 червня його не стало²⁵. Безумовно, що напружена розумова праця, вікові зміни в судинах головного мозку, високий артеріальний тиск, призвели до гострого порушення мозкового кровообігу (інсульту), про що свідчать вищенаведена симптоматика. Можливості медичної допомоги у ті часи були обмежені.

ОКУНЕВСЬКИЙ Ярослав Іполітович (1860 – 1929 рр.) – адмірал медичної служби австрійського флоту, дійсний член Наукового товариства ім.Т. Шевченка, лікар.

Я. Окуневський народився в патріотичній багатій традиції священицької українській родині в с. Радівцях на Буковині. Він був представником роду, який подарував Україні відомих політичних і культурних діячів. З цього ж роду походить і Софія Окуневська – Марочевська. Після Коломийської гімназії він закінчив медичний факультет Віденського університету. А далі – тринадцятирічна служба на флоті. Туга за Україною не полишає його ніде: ні в Гімалаях, ні в Греції, Туреччині, ні на Цейлоні, в Китаї чи Америці. І всюди – усюди бачить він українські могили: на Криті, на Шипці, під Мадженто і Сольферіно... Його нариси, що відзначаються глибокою спостережливістю, аналітичною думкою, елегантним літературним стилем та іскрометним гумором друкуються в українській періодиці Галичини, а згодом – окремою книжкою «Листи з чужини». Деякі його нариси входять до шкільних підручників.

Ярослав Окуневський заслужив низку відзнак і нагород: лицарський хрест Ф.Йосипа, орден іспанської королеви, французький орден Почесного легіону, китайський орден Дракона. Йому належить розробка першого статуту медичної служби військово-морського флоту, згодом цей статут візьме за основу багато держав світу.

Після проголошення ЗУНР доктор Окуневський став організатором і керівником Державної медичної місії республіки. Відправляє для армії низку ешелонів з медикаментами, устаткуванням перев'язочних та операцій-

них, матеріалів, наметами. Мандрівки Я. Окуневського врешті закінчуються, він «кинув якір» в Яворові, успішно підтримує «Просвіту» та «Січ», виступає в пресі з публікаціями на захист земляків від сваволі можновладців²⁶. Останні 10 років Ярослав Іполітович прожив у Городенці, на Івано-Франківщині, де працював лікарем у лікарні, яку свого часу збудував за власні кошти.

Трагічний кінець настав 24 жовтня 1929 р. Деякі джерела подають, що це було самогубство, інші, обережно говорять про «трагічну загибель». Причини для самогубства, безумовно, були: відчай, безнадія, падіння ідеалів. А ще – матеріальна скрута, бо польський уряд відмовився виплачувати австрійському адміралові військову пенсію, а всі його заощадження віддані справі відродження української державності. За радянської влади його гробівець було сплюндровано. Зараз він взятий під охорону держави як пам'ятка історії та культури. В кількох містах названо його іменем вулиці, засновано премію ім. Я. Окуневського та нагрудний знак, який належить до загальнофлотських відзнак²⁷.

ОКУНЕВСЬКА – МОРACHEВСЬКА Софія Атанасіївна (1865 – 1926рр.) - перша жінка – лікар, письменниця та активна діячка жіночого руху у Західній Україні.

Народилася у с. Довжанка на Тернопільщині в родині греко-католицького священика. В 1870 р. сім'я переїхала на Буковину (с. Садгора). Батько після закінчення медичного факультету Віденського університету відмовився від священного сану і працював повітовим лікарем у містечку Сторожинець, що на Буковині.

З роду Окуневських вийшло чимало знаменитих особистостей, які в несприятливих, дискримінаційних, окупантських умовах здобували освіту, ставали лікарями, священиками, носіями і діячами українського національного руху, просвітителами і рушійниками національної свідомості та культури українців²⁸.

У ті часи майже не існувало середніх шкіл для дівчат. Жінкам не дозволялося складати іспити на атестат зрілості. Завдяки великим зусиллям і клопотанням С. Окуневська блискуче склала обов'язкові іспити на атестат зрілості при Львівській академічній гімназії. Вищу освіту С. Окуневська здобула в Женеві. Вона була не тільки першою жінкою-лікарем Західної України, але й першою в Австро-Угорщині українкою, яка закінчила університет. Оскільки на теренах Австро-Угорщини не визнавали закордонного диплома, вона підтвердила його на засіданні Сенату Краківського університету. Почергово працювала в Чехії і Сторожинці²⁹.

С. Окуневська заохочувала переважно німецькомовну О. Кобилянську писати українською мовою. Для О. Кобилянської та інших представниць «слабшої» половини людства» вона стала зразком того, що жінка може не тільки обмежуватися передбачуваними тодішньою мораллю обов'язками «трьох К» (у перекладі з німецької – дітьми, церквою, кухнею), а й досягти омріяної вищої мети³⁰.

Великим досягненням С. Окуневської є те, що вона започаткувала лікування раку шийки матки радієм за

²⁴ Boris Drobnis. "Likari Ukraïni – poeti i pismenniki" [Physicians Ukraine - the poets and writers], *Dlya vashogo zdorov'ya*, 1996, N. 2 (14), P. 13.

²⁵ Gejzer I.M. V.V. Veresayev. Pisatel – vrach [V.V. Veresayev is a writer and doctor], М., 1957, P. 68–70.

²⁶ Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakcieyu O. Kiceri., Lviv, 2011, P. 54–61.

²⁷ Viktor Malik. "Svitlo ridnoï zemli" [Light homeland], *Bukovyna*, 2010, N. 21 (1951), P. 2.

²⁸ Volodimir Voznyuk. "Velichnist i sila Sofii Okunevskoi" [Majesty and sat Sofia Okunevska], *Bukovinskij zhurn*, 2016, №1 (99), P. 125 – 132.

²⁹ Gorak Roman. "Mogila za pagorbom povstanciv" [Tomb of insurgents over the hill], *Dzvin*, 1994, № 11–12, P. 135–137.

методикою Марії Складовської-Кюрі. Після повернення до Львова С. Окуневська працювала в «Народній медицині» ім. Митрополита А. Шептицького. Створила школу акушер-гінекологів, опрацювала методику навчання середнього медичного персоналу, вперше організувала курси для сестер милосердя та акушерок. Активно працювала в «Лікарській комісії», що була першою організацією українських лікарів³¹.

С. Окуневська – також видатна українська письменниця, її твори друкувалися в альманасі «Перший вінок», що з ініціативи Наталії Кобринської при співпраці з Оленою Пчілкою і підтримці Івана Франка вийшов 1887 р. у Львові й був чи не першим у світі збірником-антологією жіночої творчості. Вона відома також як активна діячка жіночого руху в Україні, з її ініціативи повставали гуртки «Українського товариства жінок з вищою освітою» у різних місцевостях.

О. Кобилянська високо поцінувала С. Окуневську як музиканта: «Я знала її гру. Вона і тут водила мене в свій чарівний світ, світ звуків, найбільших класиків...». Про велич духу і всебічний розвиток цієї незламної жінки, може найкраще сказав її син Юрій Окуневський: «Вона була багатою і великою душею, в якій могло жити і працювати все велике і прекрасне – почуття, наука і мистецтво, і ніщо не було в ній незначним, ніщо не було витиснуте іншим»³².

Морально зраджена чоловіком, Софія Окуневська втрачає психічну рівновагу. Депресивні стани змінюються маніакальними нападами, вона живе лише інтересами дітей. Трагічно загинула дочка. З глибини меланхолії цю скорботну сиву жінку в чорному вириває лише гра на фортепіано. Померла Софія Окуневська-Морачевська 24 лютого 1926 р. від апендикулярного перитоніту, запізниле оперативне втручання не допомогло³³. Антибактеріальні засоби боротьби з перитонітом у ті часи не застосовувалися. Прах її спочиває на Личаківському кладовищі у м. Львові. Нехай ім'я славної українки буде незабутнім, а її життєві подвиги стануть прикладом для наслідування.

ЛЕВИЦЬКИЙ Модест Пилипович (1866 – 1932 рр.) – лікар, письменник, педагог, громадський діяч, дипломат.

Народився в с. Вихилівка на Вінничині, в священничій династії шляхтичів. Закінчив гімназію, студіював філологію, а згодом пішов на медичний факультет Київського університету. Першим місцем його праці була Курська губернія, потім Ковель на Волині. Згодом він перебрався на Київщину (Боярка), отримує посаду директора фельдшерської школи і керівника притулку для покинутих дітей. Далі – залізничний лікар на Волині, де він набув популярності як чудовий лікар і невтомний просвітител, українофіл. За ним встановлюється поліційний нагляд. У 1895 р. в Ковельському повіті спалахнула холера, він днював і ночував, допомагаючи поцієнам у вогнищах інфекції. Серед пацієнтів лікаря була і Леся Українка. Він згадував: «В оцій слабосилій і хворій постаті я відчув невидиму силу, якусь душевну динамі-

ку, бо я відчув генія... З цього часу почалася моя приязнь з родиною Косачів, постійно зажурених здоров'ям доньки». Мабуть під впливом цих зустрічей, Модест Пилипович поклав на музику «Сім струн» Лесі Українки, пише новелу «Тяжка дорога».

У 1918 р. М. Левицького український уряд призначає на роботу в Міністерство шляхів, він особистий лікар С. Петлюри. В 1919 р. М. Левицький у складі дипломатичної місії висаджується на землю Еллади. Крім дипломатичної роботи займається перекладами з польської, староврейської, англійської, французької, словацької та інших мов. Окрім того, на нього лягає важким тягарем допомога біженцям, інтернованим воякам-українцям. А далі... його шлях, як і шлях багатьох політично заангажованих українців веде в еміграцію, йому доручають посаду Міністра здоров'я еміграційного уряду³⁴.

Тривалі скитання М. Левицького закінчуються в Луцьку, працює вчителем української гімназії, був автором української граматики, редагував гімназійні журнали «Промінь» та «Шуліка», керував драматичним гуртком. Роки скитань і виснажлива праця не минули безслідно. Слабне втомлене серце, падає зір... ніколи не мав часу для себе. Він відмовляється від пропонованого висунення його кандидатури до польського Сейму. Піклування дружини-медика лише ненадовго підтримували його здоров'я. З'явилися спазматичні мігруючі болі в животі, нудота, прийом їжі викликав блювоту. Лікар сам розумів: розвивається кишкова непрохідність, яка виникла несподівано і потребувала термінового оперативного втручання. Оскільки у М. Левицького було хворе серце, консилиум лікарів вирішив, що пацієнт не витримає операції. Симптоматична терапія ефекту не дала. Відійшов він спокійно 16 червня 1932 р. Його поховали з найвищими громадянськими та християнськими почесностями. На центральній алеї кладовища в Гаразджі зеленіє молодий явір пам'яті Модеста Левицького, посаджений літераторами, просвітянами і працівниками культури Луцька 1992 року³⁵.

КОРЧАК Януш (Гольдшміт Генрик) (1878 – 1942рр.) – лікар, педагог, письменник.

Він народився у Варшаві, рано залишився сиротою. Януш Корчак, закінчивши медичний факультет Варшавського університету, здобув посаду лікаря в дитячому шпиталі для бідноти. У 30-ти річному віці Я. Корчак покидає медицину і стає педагогом – вихователем «Дому сиріт». В ті роки він пише: «Розумію тепер, чому тут у дітей земляний колір обличчя, загноєні очі і криві ноги, чому з десяти виживають четверо».

Улюблену роботу Я. Корчака перервала Перша світова війна, його як лікаря мобілізували в царську армію.

Незабаром земський союз призначає його педіатром створених під Києвом дитячих будинків для українських дітей. У 1918 р. повертається до Варшави і знову береться до роботи в «Домі сиріт», багато читає, особливо – своїх улюблених Чехова і Макаренка. У 1920 – 1921 рр. виходить друком його книжка «Як любити дітей», що складається з чотирьох частин: «Дитина в

³⁰ Kobylyanska Olha. Tvory v 5-ty tomax [Kobylyanska Olga. Works in 5 volumes], K., 1963, T. 5, P. 176–177, 221.

³¹ Pundij Pavlo. Ukraïnski likari. Bibliografichnij dovidnik [Ukrainian doctors. bibliographical guide], Lviv: Chikago, 1994, Kniga 1, P. 162.

³² Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakcieyu O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 62– 68.

³³ Boris Drobnis. "Likari Ukraïni – poeti ta pismenniki" [Physicians Ukraine - the poets and writers], *Dlya vashogo zdorovya*, 1996, №2 (14), P. 13.

³⁴ Licari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakcieyu O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 72 – 83.

³⁵ Stupak F. Ya. Istoriya medicini: pidruchnik, vid. 2 – ge. [History of medicine: a textbook], Kyiv, Kniga plus, 2016, P. 5.

сім'ї», «Інтернат», «Літні табори», «Дім сиріт». На жаль, ця книга видана українською мовою 1976 р. лише в уривках у серії «Бібліотека для батьків».

У 1940 р. разом з будинком сиріт опинився у Варшавському гетто, а в 1942 р. загинув у концтаборі «Треблінка»³⁶. До останнього подиху Я. Корчак був принциповим, мужнім, непохитним. На розстріл дітей німецькими фашистами він пішов разом з ними.

Спершу вели школу медсестер, / Потім аптеки, а потім / Дитячий прителок Корчака! / Йшов з ними вчитель з поглядом ясним, Йшов Корчак, взявши двох дітей за руки. / І Драч «Зелений прапор Я.Корчака»³⁷.

КАРХУТ Василь Володимирович (1905 – 1980рр.) – лікар-фітотерапевт, алопат, письменник, громадський діяч, особистий лікар митрополита УГКЦ Андрея Шептицького.

Народився в с. Марківці на Івано-Франківщині. Після закінчення гімназії та медичного факультету Львівського університету працював у Львові, вступив до Львівського лікарського товариства, видав друком дві книжки, адресовані українській молоді: «Гомін з – поміж нас» і «Поклик вольних». Він був і залишився до самої смерті пластуном (табір на Соколі). Коли 1930 р. польська влада заборонила Пласт, Василь Кархут став активним організатором таємних ремісничих пластунських організацій.

В. Кархут відкриває приватну лікарську практику в Кременці на Тернопільщині. Коли на Кременеччині у 1934 р. спалахнула дизентерія, лікар день і ніч бореться з пошестю. Ріст авторитету фахівця, патріотична його налаштованість не по душі польській владі, тому його арештовують. Зусиллями української громади він залишає «школу патріотичного виховання» і переїздить до Берестечка. З приходом радянської влади 1939р. він емігрує до Польщі, працює лікарем у м. Перемишлі, перевидає книгу «Щупке життя», пише автобіографічну повість «Полум'яний вихор», в якій показано громадське життя Кременця кінця 30 – х років.

У 1942 р. переїздить до Львова, працює лікарем, друкує низку новел. З приходом радянської влади В. Кархут переховується, переходить до діючої частини УПА, лікує поранених. Під фальшивим паспортом влаштовується на роботу в Заліщицькій протитуберкульозній диспансер. Згодом радянські каральні органи засуджують його на 15 років каторжних робіт. Працював табірним лікарем. У родинному будинку в Кременці розташовується санепідемстанція.

Повернувся В. Кархут із заслання хворим і немичним, його мучить астма, тож не розстається з інгалятором. Деякий час працює сільським лікарем поблизу Снятина. Видає друком книжку «Ліки навколо нас». Невдовзі почалися стискуючі болі в ділянці серця, що віддавали у ліву руку, посилилася задишка. Лікарі константували інфаркт міокарда, що призвів до смерті. В теперішній час, завдяки стентуванню пошкодженої судини серця вдається продовжити життя таких пацієнтів. В. Кархут помер у Львові, похований на цвинтарі в Коломиї. Лише через 45 років лікаря, письменника, громадського діяча – патріота буде помертньо реабілітовано³⁸.

Літературні його твори високо оцінені сучасниками. Діалогію «Полум'яний вітер»; «Окрилена земля» понов-

лено друком у наш час.

Висновки: 1. Традиції поєднання медицини і літератури беруть свій початок в Античності. Завдяки красному письменству лікарі здобули велику популярність. 2. Степан Руданський та Антон Чехов хворіли на туберкульоз легень, Михайло Булгаков – на хронічне захворювання нирок, Вікентій Вересаєв помер внаслідок інсульту, Ярослав Окуневський покінчив життя самогубством, Софія Окуневська померла від апендикулярного перитоніту. Модест Левицький - від кишкової непрохідності, Януш Корчак розстріляний, а Василь Кархут помер внаслідок інфаркту міокарда.

Liashuk Petro, Liashuk Ruslana Muses carrying a medical bag: Milestones of medical practice and literary work, circumstances and causes of death. Tradition of combining medicine and literature has its origins in antiquity. Apollo, the god of poetry and medicine, is a symbol of such wonderful “wedlock”. Fruitfulness of alike union is undeniable. Most ancient doctors had humanitarian education except the medical one and vice versa – outstanding writers often graduated from medical schools. The fact that doctors sometimes change scalpel for pen was noticed long ago. They both are somehow connected the need for figuring out human’s psychology, thoughts, motives of their deeds.

“There is no profession nowadays, which would demand such a shrewd and profound contact, such a spiritual and psychic intimacy between an expert and a human being, as a profession of doctor”.

Medicine and literature, these equivalent fields of science and arts, which acknowledge human’s life, get into sacramental mysteries of our body and soul and heal not only by means of medical instruments and healthful power of pills but with the bottomless power of word as well, intertwined enormously in a given profession. “This is probably the reason of some affinity between the worldview, outlook, sensory perception necessary for both – literary work and medical practice”.

This article provides some common features of medical and artistic practice on the basis of literary data. Aesculapius became popular due to art throughout our history. This work reveals the circumstances and cases of death of some knights of scalpel and pen, such as: Stepan Rudansky and Anton Chekhov (pulmonary tuberculosis), Mikhail Bulgakov (chronic kidney disease, renal failure), Vincent Veresaeva (stroke), Yaroslav Okunevskaya (suicide), Sophia Okunevskaya (appendix, peritonitis) Modest Levitsky (ileus) Janos Korczak (shoot) and Basil Karhuta (myocardial infarction, heart failure).

The issue of medical historiography is an immense sphere of culture of the humanity, which gives us an opportunity to analyse an interesting and complicated essence of an artist and a doctor in one person and, in particular, to find out the cases and causes of their death. One of the complications of diphtheria, which suffered Bulgakov, is kidney damage. Moving it to St. Petersburg (adverse climatic conditions) led to the progression of renal disease. Chekhov in his youth suffered peritonitis (presumably tuberculous). Later, after hypothermia, the poet appeared cough, sputum streaked with blood. We know that cold promotes activation of tuberculosis. V.Karhut returned from exile with symptoms of asthma. It is likely that asthma was mixed genesis (bronchial, cardiac), which led to the development of myocardial infarction

Key words: doctor, writer, tuberculosis, kidney disease, stroke, shot, peritonitis, intestinal obstruction, myocardial infarction.

Петро Ляшук – к. мед. н., доцент кафедри клінічної імунології, алергології та ендокринології ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», журналіст. Пріоритетне направлення наукової діяльності – внутрішні хвороби, ендокринологія. Опублікував понад 800 наукових

³⁶ Likari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakcieyu O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 94–98.

³⁷ Ibidem, P. 168–175.

³⁸ Petro Mazur. “Vin osvitiv Kremenec i vsyu Volin” [He Kremenets education and all Volyn], *Vilne zhittya plyus*, N. 102 (15734), 18 grud., 2015, P. 1.

робіт, із них 35 книг (монографій, навчальні та навчально-методичні посібники). Останнім часом працює над літературою з обставин смерті славетних митців.

Petro Liashuk-candidate of medical sciences, Associate Professor of the Department of Clinical Immunology, Allergology and Endocrinology of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University", journalist. Priority directions of scientific activity are Endocrinology. Published over 800 scientific works, including 35 books (monographs, educational and training-methodical manuals). Now is working on literature about circumstances of death of famous artists.

Руслана Ляшук – к. мед. н., доцент кафедри клінічної імунології, алергології та ендокринології ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Після захи-

сту кандидатської дисертації «Мікробіоценоз товстої кишки у хворих на цукровий діабет» автор продовжує наукові дослідження у цій сфері. Опубліковано більше 180 робіт, з них 8 монографій.

Ruslana Liashuk-candidate of medical sciences, Associate Professor of Clinical Immunology, Allergology and Endocrinology of Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". After defending of dissertation "Intestinal microbiocenosis in patients with diabetes mellitus" the author continues to work in this field. Published more than 180 scientific works, 8 monographs.

Received: 18. 01. 2017

Advance Access Published: April, 2017

© P. Liashuk R. Liashuk , 2017

³⁶ Likari pera i skalpelya [Knights of the pen and scalpel], Vipusk 1. Pid redakciyu O. Kiceri, Lviv, 2011, P. 94–98.

³⁷ Ibidem, P. 168–175.

³⁸ Petro Mazur. "Vin osvitiv Kremenec i vsyu Volin" [He Kremenets education and all Volyn], *Vilne zhittya plyus*, N. 102 (15734), 18 grud., 2015, P. 1.